

Project Naturalistic Teaching

МОДУЛ 4

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Project Naturalistic Teaching

Стратегии и техники на поучување во природна средина

СОДРЖИНА

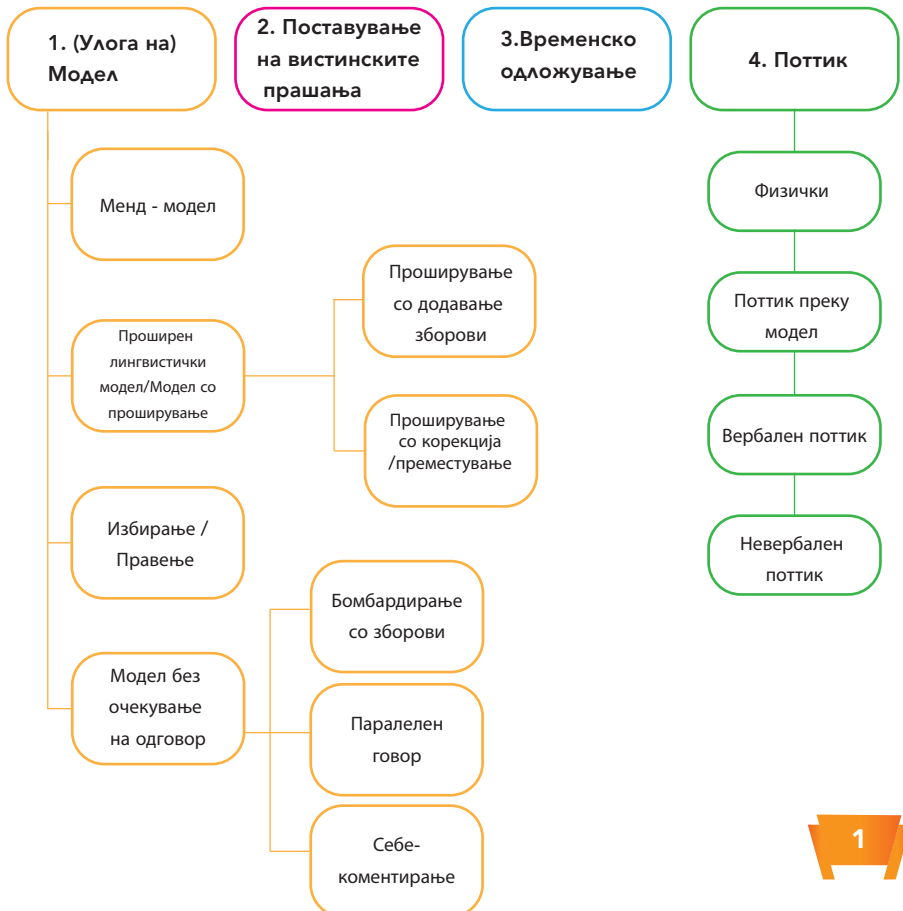
1.(УЛОГА НА) МОДЕЛ	2
А.Модел без очекување на одговор	4
А1). Бомбардирање со зборови	9
А2). Паралелен говор	12
А3). Само-коментирање	15
Б.Избори / Повеќе избор	17
В.Проширување	19
В1). Проширување со додавање зборови	21
В2). Проширување со корекција/преместување	24
Г.Менд-модел	27
2.ПОСТАВУВАЊЕ НА ВИСТИНСКИТЕ ПРАШАЊА	32
3.ВРЕМЕНСКО ОДЛОЖУВАЊЕ	39
4.ПОТТИК	43
Видови поттик	45
1.Физички поттик	46
2.Поттик преку модел	51
3.Вербален поттик	55
4.Невербален поттик	58
ВИДОВИ НА ДАВАЊЕ ПОТТИК	60
КОЈА СТРАТЕГИЈА КОГА ТРЕБА ДА СЕ КОРИСТИ?	64

Стратегии и техники на поучување во природна средина

За време на рутините, активностите и транзициите, т.е. периодите на преод од едно на друго место или активност, кои природно се случуваат на дневна основа, постојат многу можности за процеси на поддршка и поучување. Сепак, во овие ситуации, децата може да не се во можност сами да развијат вештини и да способности, особено оние кои се потешки за совладување. Поради тоа, вие како наставници треба да креирате насочени можности за учење во текот на денот и да применувате конкретни наставни стратегии и техники. Во табелата која следи се наведени стратегиите и техниките на поучувањето во природна средина (натуралистичка настава) кои можете да ги користите во секојдневните рутини, активности и транзиции во вашата образовна средина. Сите тие се објаснети со повеќе детали и соодветни примери во оваа публикација.

Табела 1. Стратегии и техники за поучување во природна средина

1. (Улога на) Модел

Моделирањето, односно играњето улога на модел е една од најосновните стратегии кои можат да се користат за поддршка на сите области на развојот на детето, а особено на јазичните вештини. Имајќи предвид дека учењето доаѓа како резултат на искуството, станува јасно дека моделирањето претставува основа за учење на вештини и однесувања во сите области на развојот: детето треба да има доволно соодветно искуство за да стекне вештини и однесувања. Додека детето е будно, возрасните околу него стануваат добри примери во ситуации за кои детето покажува интерес. На овој начин, детето ги стекнува покажаните вештини и развива модели на однесување.

Како што рековме, стратегијата моделирање може да претставува поддршка во сите области на развојот на детето, а особено во делот на унапредувањето на јазичните вештини на детето. Со оваа стратегија, намерата е на детето да му се претстават соодветни и значајни јазични стимули кои одговараат на неговите интереси, а со тоа да се прошири неговиот вокабулар. На пример: детето чии родители/старатели именуваат и опишуваат предмети од интерес на детето во неговата непосредна околина, му поставуваат прашања кога е потребно, ги набљудуваат неговите вербални и невербални однесувања и навремено реагираат на тие однесувања, ќе има подобри комуникациски вештини од своите врстници. Токму поради тоа, важно е луѓето околу детето да бидат лингвистички модел за детето додека тоа е будно.

Стратегијата на играње улога на модел може да се претстави на различни начини во зависност од нивото на јазичен развој на децата. Овие стратегии се илустрирани во Табела 1.

Анита е дете со јазичен развој од еден збор. Таа има потешкотии да ги научи боите и да ги изговара нивните имиња. Наставничката го следи вниманието на Ајла и се обидува да го поддржи нејзиното учество во комуникацијата и учењето со обезбедување на соодветни и значајни јазични знаци за имињата на боите на ниво на еден збор.

А. Модел без очекување одговор

Да се биде модел без да се очекува одговор е најосновната стратегија меѓу стратегиите за играње улога на модел. При спроведувањето на оваа стратегија, возрасното лице му дава на детето соодветен и доволно голем јазичен придонес на нивото на развој на детето без да очекува одговор од детето. Главната цел е да се зголеми вокабуларот на детето без да се очекува лингвистичка изведба од страна на детето. Ако детето има побогат речник, со текот на времето ќе му биде полесно да ве имитира и самостојно да се изразува.

Армин е дете дијагностицирано со доцнење во развојот. Во споредба со разбирањето на говорниот јазик, Армин има потешкотии во комуникацијата со јазикот, особено во именувањето на боите и изразувањето на основните глаголи (зема, дава, става итн.). Наставникот Хасан го следи интересот на Армин и се обидува да го унапреди неговиот јазичен и когнитивен развој давајќи му адекватни јазични стимули во текот на слободното време.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Како што веќе споменавме, нашето основно очекување при користењето на оваа стратегија не е да добиеме јазичен резултат од детето, туку да го прошириме детскиот вокабулар. Дете кое има (активен) речник, по некое време веројатно ќе комуницира и со говорен јазик. Затоа, во пракса, се разбира, многу е важно да се потврдат и прошират моделите на зборови или фрази што детето ги имитира. Со други зборови, додека јазичната изведба на детето е нашата основна цел која сакаме да ја постигнеме во првата фаза, треба да ги потврдиме и прошириме моделите на зборовите или речениците што детето ги имитира од нас. За да може детето полесно да ве имитира, важно е да разговарате со него во согласност со неговото учество во комуникацијата. Во овој момент, особено е важно кога се работи со дете за кое е утврдено дека има доцнење во развојот или чии комуникациски вештини се развиваат само во раното детство, да се користат разбирливи, кратки и едноставни јазични структури соодветни на нивото на јазичен развој на детето. На пример: за дете кое комуницира на ниво на еден збор, би било соодветно да се изберат реченици од 2-3 збора, значајни зборови што често ги користи во секојдневниот живот или едноставни реченици со малку сврзници.

На Тони му беше дијагностицирано доцнење во развојот. Тој може да ги изрази своите желби, мисли и постапки на ниво на еден збор. Понекогаш може да формира реченици од два збора, но неговите реченици се ограничени на едноставното и основното ниво. Наставничката се обидува да го поддржи Тони во создавање реченици од 2-3 збора, земајќи го колку што е можно повеќе предвид неговото ниво на јазичен развој.

Да објасниме со друг пример...

Помеѓу вообичаените грешки кои ги прават возрасните се чекањето одговор со поставување чести прашања на дете кое комуницира на ниво на малку зборови или чии комуникациски вештини се несоодветни, комуникација со детето со долги и сложени реченици или упорно барање од детето да користи зборови кои тоа не може да ги користи. На пример, ако детето вели само „камион“ додека си игра со камиони, би било несоодветно да се каже: „Зарем тоа не е еден од новите камиони кипери на општината кој носи градежни материјали?“ Во овој случај, детето нема да сака да ве имитира, затоа што оваа реченица е прилично долга и сложена за нивото на развој на детето, а зборот „кипер“ веројатно не се користи често во секојдневниот живот на детето.

Детето Димитар е дијагностицирано со доцнење во развојот. Димитар произведува бесмислени (за другите) искази со гласови и комбинации на гласови, но сè уште не може да произведе зборови со значење. Тој сака да прави меурчиња од сапуница со дување. Кога ја видел затворената кутија со течност за правење на меурчиња во раката на учителката, веднаш дошол кај неа, остварил контакт со очите и рекол: „Бу, буу“. Негувателката на тоа одговорила: „Ако кажеш дека сакаш да правиш меурчиња од сапуница, ќе ти го дадам, ако не, не ти го давам“, „Ако кажеш да го отворам капачето, ќе дај ти го отворам, а ако не, не ти го отворам“. Во таква ситуација, Димитар претпочита веднаш да се тргне од својата негувателка. Тоа е затоа што таа не е соодветен модел на развојното ниво на Димитар и очекува тој да каже фрази што самиот не би можел да ги каже.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Меѓутоа, за дете на ова ниво на развој, во првата фаза, кога детето ќе каже „Буу, буу...“, одговарањето со „Да, балон“ е модел да го натерате детето да си игра со меури од сапуница без да се чека каков било одговор од него. За да го научиме на зборовите „меур, отвори, дава, дува“, потребно е да се создадат многу искуства и да се користат тие зборови природно за време на овие искуства. Освен тоа, кога давате модел за целниот збор на дете кое сè уште не го знае тој збор или има слаби комуникациски вештини, можете да му дадете на детето 3-5 секунди без да го принудите детето да ве имитира. Важна за оваа стратегија е дека целта е да се зголеми вокабуларот на детето без да се очекува јазичен резултат од него, односно да не се инсистира на лингвистичка изведба од детето.

Керем е дете кое сè уште не може да ги изрази своите желби со зборови. Неговата наставничка Ајше, кога Керем ќе дојде до неа и ќе го погледне играчката за правење на меурчиња и/или ќе воспостави контакт со очите со неа, му вели „Отвори“, односно користи само еден збор. Таа дава модел и чека 3-5 секунди за реакција. Кога Керем ќе ја погледне за да прави меурчиња или кога ќе испушти глас, му вели „Дувај“ и продолжува да прави меурчиња.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Стратегијата на давање модел без да се очекува одговор вклучува неколку под-стратегии:

01

Бомбардирање со зборови

02

Паралелен говор

03

Себе-коментирање

A1). Бомбардирање со зборови

Во рамките на стратегијата на играње улога на модел без чекање на одговор, една од најосновните подстратегии која може да користи за деца со ограничен речник е бомбардирањето со зборови, односно континуираното презентирање зборови на детето. Со оваа стратегија, во зависност од степенот на развој на детето, наставникот или стручното лице заедно со семејството ги одредува целните зборови (поединечни зборови) или фрази/реченици (2-3 збора).

Табелата подолу дава примери за петте зборови идентификувани за дете со ограничен вокабулар. Именувањето се и ситуациите во кои може да се користат овие зборови.

	Зборови и фрази	Во кој случај да го употребам?	
		Дома	Градинка
1	Отвори	За време на појадок (При отварање на капакот на кутијата со житарки и сл.) „Отвори“	Слободна игра (Кога не може да го отвори капачето на играчката и сл.) „Отвори“
2	Дај	За време на игра (ја бара својата омилена играчка и сл.) „Дај.“	За време на појадок (кога го прашуваат дали сака торта или не) „Дај“
3	Јас	За време на вечера (прашано кој сака да јаде) „Јас“	За време на час по ликовно (кој сака да бои) „Јас“
4	Помогни ми	Кога навечер не може да си ги облече пижамите и сл. „Помогни ми.“	Кога си доаѓа дома, не може да си ги соблече чевлите и сл. „Помогни“
5	Вода	За време на ручек (кога сака да пие вода и сл.) „Дај ми вода.“	За време на ужина (кога сака да пие вода и сл.) „Дај ми вода.“

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Целта на оваа стратегија е да се користат интензивно и природно поединечни зборови или фрази определени за детето од страна на семејството дома и наставникот за поддршка во градинка/училиште, така што детето добива доволен јазичен стимул за тие зборови во текот на денот. Затоа, како што беше споменато претходно, многу е важно да се работи со семејството за да се идентификуваат соодветните зборови за нивото на детето и да се работи со утврдените зборови и дома и во образовната средина.

Таткото на Марко е дома за време на оброк. Кога Марко гледа во водата или покажува кон водата, тој го гледа Марко и вели: „Дај (ми) вода. Јас ти ја дадов“ и слично. Тој станува модел за неговиот син во различни ситуации.

Наставничката Зора, кога за време за неструктурирана игра Марко не може да дојде до играчката, му вели „Дај ми ја колата, дај ми ја играчката, ти ја дадов“. итн и станува модел за него во различни ситуации во текот на денот.

Многу е важно да бидеме сигурни дека горенаведените различни просторни и временски ситуации во кои целниот збор или целните фрази му се претставени на детето се сосема природни или изгледаат природно со преземените аранжмани, бидејќи развојот на јазикот е сè полесен ако зборовите се користат во природни контексти и во конкретни ситуации. Покрај тоа, детето ќе добие природно оснажување кога ќе го добие посакуваното (вода, играчка или нешто од негов интерес).

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Во стратегијата бомбардирање со зборови, може да се одредат 3 или 5-6 збора, во зависност од степенот на развој на детето, и овие зборови можат да се учат истовремено. На пример, да речеме дека заедно со семејството сте ги определиле зборовите „вода, млеко, бебе, земи, дај“. Овие зборови можете интензивно да ги учите за време на оброци на училиште/во градинка и дома. За време на оброкот, можете да му кажете на детето, „Да ти дадам ли вода?“, „Дај ми вода.“, „Земи вода.“, „Да земам и јас вода.“, „Вода и за мене.“ итн. Можете да означите повеќе од еден збор во соодветно поделени изјави. Овие зборови можете интензивно да ги користите и во играта татко-мајка-дете за време на играње. Може да користите изрази како „Бебето (сака) вода.“, „Дајте му на бебето вода.“, „Бебето пие вода.“, „Земи вода.“ итн. Друг пример: ако зборот „отворено“ сте му го определиле на детето, тој треба да се користи и кога се отвара вратата од училиштето, училницата, тоалетот итн., или во контекст на кутијата за играчки во текот на слободното време за играње, кутијата за моливи и сл.

A2). Паралелен говор

Стратегијата паралелен говор подразбира возрасното лице (родителот, наставникот и сл.) вербално ги изразува дејствата кое ги врши детето, во согласност со нивото на познавање на јазикот, без да се очекува реакција од детето додека се во истата средина.

Црташ со црвена
боичка...
црташ...
црташ облаци...

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Целта на оваа стратегија е детето да слушне што тоа всушност прави, кое е тоа дејствие или активност и на тој начин да ги поврзе тие зборови со значење, односно да им даде смисла. На почетокот, за децата значење имаат дејствијата и активностите, а не зборовите. Со текот на времето, детето ќе почне да размислува за активностите или дејствата и да ги поврзува со соодветните зборови.

Многу е важно да се следат интересите на децата и паметно да се користат овие ситуации, бидејќи децата најдобро и најбрзо учат во ваквите моменти.

Да објасниме со пример...

Наставникот Сашо во својата група има дете со доцнење во развојот по име Борис. Борис има потешкотии да ги именува работите кои наставникот ги прикажува и да користи глаголи. Наставникот решава да помине време со Борис и заедно да играат игри за да го поттикне неговиот јазичен развој. Тој вербално ги објаснува постапките на Борис: „Возиш, о, застана, сега возиш, поминуваш преку мостот“ итн. Тој се обидува да му даде соодветни јазични стимули на Борис и да му помогне да го прошири својот вокабулар давајќи им значење на различни начини.

Наставникот продолжува да зборува без да чека одговор од Борис, но Борис се свртува кон него и му вели: „Кола, вози“. Наставникот го проширува опсегот на изразување реагирајќи на различни начини и ја засилува реакцијата на Борис: „Да, колата сега вози. Одам да пазарувам“.

А3). Себе-коментирање

Стратегијата себе-коментирање значи дека возрасната личност вербално го изразува - на ниво соодветно на јазичниот развој на детето - она што таа го прави додека престојува во истата средина со детето, без да очекува повратен одговор од него. Со други зборови, возрасната личност именува што прави. Како и во другите стратегии, важно е должината на избраните зборови и реченици да биде соодветна за јазичното ниво на детето. При именувањето на своите дејствија и постапки, возрасната личност не треба да зборува премногу брзо и дејството треба да одговара на она што се кажува.

Стратегији и техники на поучување во природна средина

Дури и ако мислите дека децата не ве гледаат или не се заинтересирани за вас, кога сте во иста средина со нив, детските очи и уши ве следат. Со стратегијата себе-коментирање, ова следење станува позначајно за детето во лингвистичка смисла. Оваа стратегија бара од вас да му ги објасните на детето вашите постапки, без да чекате одговор од детето и да ги вербално да ги опишете вашите постапки со фрази како „Сега земав лист, земав и боички, ќе цртам риба, ќе ја обојам жолто“.

Јас цртам риба.
Јас цртам

Б. Избор/правење избор

Стратегијата на правење избор е процес кој вклучува и менд-модел и играње улога на модел (стратегија модел). Во оваа стратегија, на детето му се поставува прашање кое бара од него да избере една од две или повеќе понудени опции (играчки, активности, предмети), а изборот на детето всушност го содржи одговорот. Дополнително, дозволувањето на детето да прави избори и да носи одлуки е стратегија погодна за детето која покажува почит кон него во смисла на следење на неговиот интерес и водство.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

При спроведување на стратегијата на правење избор, пред сè, треба да се следат интересите на детето. Тогаш на детето треба да му се даде можност да направи избор, а во исто време одговорот на прашањето да биде модел за него. Начинот на кој се претставени можните избори може да варира во зависност од нивото на јазичен развој на детето. На пример, на детето чиј вокабулар штогуку се развива може да му се претстави избор со еден збор: „Вода или млеко?“, „Балон или автомобил?“ Покомплексните избори се посоодветни за децата со малку понапредни јазични вештини: „Дали ја сакаш црвената или жолтата хартија?“, „Што сакаш? Четка за заби или четка за коса?“ или, поврзано со глаголите, опцијата за одлука: "Дали сакаш да трчаш или да седиш?" За детето да ги научи основните концепти (броеви, бои, форми), користењето на основните поими „Црвено или жолто?“, „Дали е големо или мало?“, „Квадрат или триаголник?“ би било разумен избор.

Марта е дете кое има потешкотии да ги научи основните концепти. Таа сака да си игра со шарени коцки, форми, лего коцки, сложувалки итн. Нејзината наставичка ја придружува во нејзините игри и ѝ дава соодветни лингвистички податоци за основните концепти, нудејќи ѝ опции во играта што одговараат на нејзините интереси.

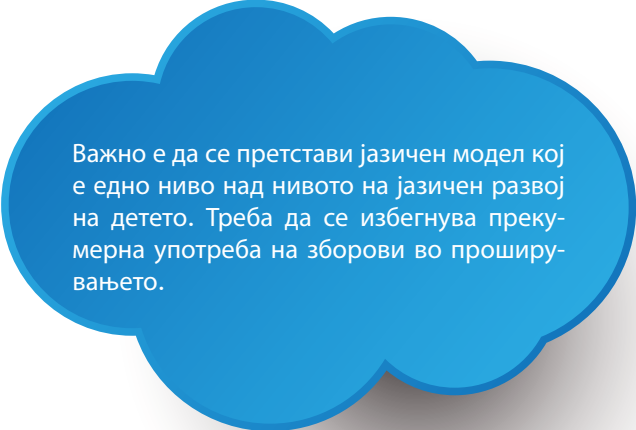

В. Проширување

Проширувањето е стратегија која игра важна улога во доведувањето на јазичниот развој на детето на понапредно или покомплексно ниво на јазични вештини. Во неговата најопшта дефиниција, проширувањето значи додавање нови зборови на она што детето го кажало. Во овој процес, зборовите што ги користи детето се прошируваат со додавање на нови структури или нивно коригирање, при што на детето му се претставува соодветен јазичен модел.

Важна улога во проширувањето има дизајнирањето на јазичен модел кој е на едно ниво над моменталното јазично ниво на детето и на тој начин претставува соодветно проширување. Причината е таа што првото нешто што детето го очекува од вас е да може да ве користи како модел, т.е. да ве имитира. Како што е познато, на малите деца им е тешко да ги имитираат граматичките структури кои им се премногу тешки или што мислат дека не можат да ги имитираат. Затоа е неопходно да се даде модел за детето така што ќе го проширите нивото на неговиот јазичен развој еден чекор погоре, односно на ниво каде што може да ве имитира.

Важно е да се претстави јазичен модел кој е едно ниво над нивото на јазичен развој на детето. Треба да се избегнува прекумерна употреба на зборови во проширувањето.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Постојат два начина за јазично проширување

Проширување со додавање зборови   Проширување со
корекција/
преместување

V1. Проширување со додавање зборови

Проширувањето со додавање зборови претставува најосновно проширување и стратегија за развивање на посложени јазични вештини кај детето. При спроведувањето на оваа стратегија, зборовите на детето се прошируваат со додавање зборови на повисоко ниво на неговиот јазичен развој. Со други зборови, зборот што треба да се додаде треба да биде збор соодветен на лингвистичката цел на детето. На тој начин, родителите/наставниците стануваат модел за детето, соодветен на неговото развојно ниво. Ако на пример, сакате да поттикнете едно дете кое е на јазично ниво од еден збор да користи реченици од два или три збора со придавки и глаголи, соодветно е да ги проширите зборовите на детето или да ги преформулирате со додавање овие придавки и глаголи. За дете со повисоко ниво на владеење на јазикот, можете да направите проширувања со користење на сврзници (и, но, или, и слично), глаголи, придавки (бои, броеви, итн.) или прилози (горе, долу итн.).

Да објасниме со друг пример...

.....

Ако детето кажува „Вода“ за време на оброкот, кажува „Кутија“ кога си игра со кутијата за играчки или вели „Гледај“ кога ќе се сврти кон вас, можете да ги проширите овие негови реченици од еден збор со користење на реченици едно ниво над тековното, односно реченици со два или три збора, на пример: „Сакам вода“, „Голема кутија“, „Гледај ме“. Доколку, пак, детето користи реченици од два-три збора, можете да му дадете како модел проширени реченици од типот: „Сакам вода, наставнику“, „Голема кутија со играчки“, „Гледај ме мене, наставнику“.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Како што веќе споменавме, во стратегијата на проширување со додавање зборови, додадениот збор не мора секогаш да биде именка, глагол, или придавка. Во зависност од нивото на јазичен развој на детето, граматичките структури како што се наставките, префиксите и сврзниците исто така можат да бидат структури што сакате да му ги пренесете на детето. На пример, дете кое формира кратки и едноставни реченици како „Сакам млеко.“ или „Сакам торта.“ може да ги прошири речениците како „Сакам млеко и колач“.

V2. Проширување со корекција/преместување

Стратегијата на проширување со корекција/преместување е процес на менување на местата на зборовите кои ги кажува детето, замена на употребениот збор со друг збор што го има истото значење или правилно кажување на зборовите кои детето ги користи нецелосно или погрешно. На овој начин на детето му се презентираат соодветни јазични модели.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Во оваа стратегија, изразот на детето се проширува со друга слична граматичка структура или со замена на зборови. Поентата овде не е да се поправи артикулацијата на детето (изговорот/нагласокот). Во оваа стратегија, се разбира, важно е на детето да му се прикаже модел со правилен изговор на зборовите, но главното на кое треба да се фокусираме е она ШТО кажува детето, а не КАКО. Да се даде модел на дете кое кажува „Ваа“ наместо „Вода“ и на дете кое вели „Каа“ наместо „Кола“, значи да се фокусираме на тоа ШТО сака детето да каже. Во овој контекст, давање модел како „Црвен камион“ на дете што вели „Камион“ или „Жолта кола“, на дете што вели „Кола“ се примери за имплементација на оваа стратегија..

Дејан е дете со Даунов синдром и неговиот јазичен развој заостанува во споредба со неговите врстници. Дејан може активно да ги користи зборовите „отвори“, „дај“, „дојди“, „вода“ на ниво на еден збор, но понекогаш не може јасно да ги изговори.

Да објасниме со друг пример...

Во стратегијата проширување за корекција/преместување, на пример, ако детето каже „Брмм“, возрасното лице може да каже рече „Жолт камион“ за да направи проширување со соодветно изговарање на зборовите. Или, пак, кога детето ќе каже „Голема топка“, замената со „Огромна топка“ претставува проширување со збор со слично значење. Може да се направи проширување за да се дополни она што детето сака да го каже, односно да се пренесе значење или да му се даде модел за соодветна граматичка конструкција.

На пример, ако детето каже „Де...“ или „Дете“, велиме „Да, детето скока“ за да имаме проширување. Кога детето гледа сликата на коњ што трча и вели: „Коњ.“, реченицата „Да, коњот трча.“ исто така претставува проширување.

Г. Менд-модел

Во досега споменатите стратегии,

Стратегији и техники на поучување во природна средина

Додека стратегијата за играње улога на модел е поефикасна кај децата кои се во процес на стекнување јазични вештини, менд-модел стратегијата се користи за деца кои стекнале јазични вештини, но ги користат овие вештини неконзистентно или, пак, сè уште не можат самостојно да ги користат. Така, на детето му се дава можност самостојно да ги развива јазичните вештини, со минимална помош од возрасното лице.

Стратегијата на моделот на поставување барања, т.н. менд-модел е различна од стратегијата на претставување модел. Во процесот на имплементација на оваа стратегија, не постои повторување или нудење вербален модел што треба да се имитира, туку на детето му се поставуваат прашања, се бара од него да се направи избор или се изразуваат. Значи, од детето се бара да каже или да направи нешто преку поставување на прашања, избирање или искажување на барање, при што 3-5 секунди се чека реакцијата на детето. Доколку детето на барањето одговори погрешно или не даде одговор, се изведува играњето улога на модел.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

2. ШТО САКАШ?
(Се чека 3-5 секунди.)

3. ВОДА
(Ако нема одговор од детето или ако се добие погрешен одговор, играме улога на модел за него.)

1. Детето покажува кон водата со рака.

Ристе е дете со Даунов синдром кое може да ги изрази своите основни потреби (вода, храна, одење во тоалет и сл.) со зборови, но овие зборови ги користи недоследно. Со други зборови, Ристе го знае зборот „вода“, но не секогаш кога сака вода го кажува зборот „вода“. Наместо тоа, кога е жеден, тој покажува со раката кон водата. Во таков случај, штом детето ќе покаже кон водата, не треба веднаш да му ја дадете чашата со вода, туку да го прашате: „Што сакаш?“. Ова прашање ви овозможува да побарате одговор што е соодветен или е најблиску до соодветниот одговор. Вербалното изразување на зборот „вода“ може да биде соодветно за некои деца, додека покажувањето кон водата може да биде доволно за некое дете кое сè уште не стекнало вештини за вербално изразување. На детето кое покажува кон водата му се поставува прашање „Што сакаш?“. Ако детето не одговори или даде погрешен одговор, можете да му помогнете да го развие јазикот со текот на времето преку изговарање кратки фрази околу зборот „вода“, како што се „Сакаш вода“, „Сега ќе ти дадам вода“.

Да објасниме со друг пример...

Во стратегијата мент-модел, возрасната личност чека реакција од детето откако ќе побара од него нешто да каже или да направи. Периодот на чекање е во просек од 3 до 5 секунди и може да варира во зависност од нивото на развој на детето.

На пример, за време на секојдневните рутини, активности и транзиции, поставете му на детето прашања од типот „Дали сакаш да цртаме?“, „Дали сакаш помош?“, „Што сакаш?“, „Што е ова?“, „Како го нарекуваме тоа?“, „Како се вика?“, „А каде е жолтата чаша?“ или барање како што се: „Погледни ја сликата, кажи ми што е тоа“, „Кажи го своето име“, „Покажи ја жолтата чаша“ и слично. Можете да му дадете на детето 3-5 секунди да одговори, а доколку не даде одговор или одговори погрешно, можете да понудите јазични модели погодни за детето со изрази како: „Ајде да го направиме тоа.“, „Сакам помош.“, „Сакам да пијам чај.“, „Жолта чаша.“, „Сакам жолта чаша.“

Кога детето точно ќе одговори на вашето барање, можете да го проширите неговиот одговор. На пример, додека ја разгледувате книгата со детето, кога ќе прашате „Што е ова?“ и кога тоа ќе ви одговори „Чаша.“, можете да го проширите одговорот на детето, на пример: „Да, стаклена чаша има на сликата.“

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Читањето книга е една од активностите каде што најчесто се забележува поставувањето на барања. Таа вклучува процеси на чекање одговор од детето во однос на дадена ситуација. Поставувањето на прашања кои имаат за цел да се добие многу конкретен одговор може да биде причина повеќето деца по некое време да избегнуваат интеракција. Поради тоа, многу е важно возрасните личности да не го преоптоваруваат детето со многу напорни прашања („Што е тоа?“, „Како го викаме тоа?“, „Како се вика?“, „Покажи ми ја жолтата.“, „А каде е црвената?“, „Покажи ја црвената кука.“ итн.), особено при читањето книги на глас.

2. ПОСТАВУВАЊЕ НА ВИСТИНСКИТЕ ПРАШАЊА

Кога гледаме како возрасните комуницираат со малите деца, забележуваме дека најчесто комуникацијата се сведува на поставување прашања на децата и очекување одговори од нив. Ова не е вистинска комуникација. Најважните елементи за ефективно комуницирање на возрасните со децата се балансирањето на прашањата и одговорите (воспоставување рамнотежа прашање-одговор) и поставувањето на вистинските прашања.

Поставувањето премногу прашања ќе го наруши вашиот разговор или интеракција со детето. Возрасните често поставуваат многу прашања: „Што е ова?“, „Што е она?“. Може да забележите дека малите деца имаат потешкотии да одговорат на овие прашања, а потоа престануваат да одговараат и често и се оддалечуваат за да прават нешто друго. Така, иако е важно да се биде во можност да се поставуваат вистинските прашања кога се комуницира со децата од помладата возрасна група, ова станува уште поважно кога се работи за деца со пречки во учеството (јазични и говорни нарушувања, интелектуална попреченост, аутистичниот спектар на нарушувања и слично). Поради тоа, не е пожелно да се поставуваат премногу прашања во низа. Избегнувајте тест-прашања или прашања на кои веќе го знаете одговорот. Наместо тоа, поставувањето соодветни прашања во комуникацијата (во природни контексти) и изборот на вистинскиот начин на поставување прашања е ефикасен начин да се поттикне детето да зборува и да користи повеќе зборови.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Стратегијата на поставувањето на вистинските прашања е процес на поставување отворени прашања кои му нудат на детето шанса да одговори креативно и го поддржува да користи повеќе зборови.

Клучната работа што треба да се земе предвид во стратегијата на поставување на вистинските прашања е да се поставуваат вистински или отворени прашања. Не е соодветно е да се поставуваат прашања од затворен тип кои се ограничени на одговори со „да“ или „не“, бидејќи тие спречуваат комуникацијата со детето да продолжи. Прашањата како: „Дали си гладна?“ или „Дали ти треба помош?“ се примери за прашања од затворен тип. Отворените прашања кои не се ограничени на одговори со „да“ или „не“ се најдобриот начин да се започне и одржува интеракција со детето. Освен тоа, отворените прашања му нудат на детето шанса да даде креативни одговори. На пример, за време на игра, наместо да прашаме "Дали сакаш да јадеш?", треба да прашаме "Што сакаш да јадеш?". За време на процесот на имплементација на оваа стратегија, се чекаат 3-5 секунди за детето да одговори на поставеното прашање. Ако детето даде точен или нецелосен одговор, возрасниот го проширува овој одговор и станува модел за детето. Ако детето не одговори или даде неточен одговор, возрасниот го дава одговорот како модел. Ако детето реагира по моделот, возрасниот го проширува овој одговор и станува модел и овде. Овој процес е илустриран на сликата на следната страна.

Имплементацијата на стратегијата на поставување на вистинските прашања е прикажана на дијаграмот што следи:

Поставете му на детето вистинско/отворено прашање. (Почекајте 3-5 секунди за реакцијата на детето.) „Кое животно најмногу ти се допаѓа

Детето не одговара.

- „Погледни го овој коњ“. (Водете го детето/- бидете модел за детето, почекајте го одговорот на детето 3-5 секунди.)

- Дете: „Коњ.
- Наставникот: „Бел коњ“. (Проширете го одговорот на детето на моделот.)
- „Коњ“.
(Ако детето не реагира, бидете модел за него.)

- „Коњ“.
Детето одговара точно или нецелосно.

- „Белиот коњ трча.“
Модел за детето со проширување на неговиот одговор

Слика 1. Чекори на поставувањето на вистинското прашање

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Како што споменавме претходно, децата можеби нема да бидат подготвени да одговорат на прашањата кои им ги поставувате а за кои мислат дека веќе го знаете одговорот и дека ги тестираат. На пример, ако покажете на ранчето кое детето веќе го има и го носи во градинка (или на училиште) секој ден и прашате: „Дали е ова твоето ранче?“, детето ќе мисли дека го знаете одговорот и дека се обидуваат да го натерате да зборува, па можеби нема да одговори со „Мое“. Наместо тоа, преправајте се дека сте заборавиле да му ставите млеко на детето за време на појадокот и прашајте го детето: „Чија е ова чаша без млеко?“. Многу е веројатно дека ќе одговори со „Моја“.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Друга важна работа која треба да се земе предвид во стратегијата за поставување на вистинските прашања е дека откако ќе му поставите прашање на детето, потребно е да почекате приближно 3-5 секунди за детето да одговори. За време на овој период на чекање, треба да користите знаци (гледање во очи, кревање веѓа, климање итн.) за да му дадете на детето до знаење дека очекувате одговор од него. Како што беше споменато претходно, ако детето не одговори или одговори нецелосно или погрешно, можете да му понудите насока или да станете директен модел за него, претпочитајќи да ја користите стратегијата за правење избор. Ако се наратиме на примерот на претходната страница, кога детето ќе одговори правилно, доволно ќе биде да му дадете млеко како природно засилување наместо да му дадете некое друго вештачко засилување. На овој начин детето учи да го користи јазикот како средство за комуникација, знаејќи дека јазикот може да му помогне да го добие она што го сака.

2. Нема одговор.

4. Гледа кон црешите.

1. Што сакаш?

(Чека 3-5 секунди.)

3. Дали сакаш чај или цреши?

(Да се понуди избор.)

5. Сакам цреши.

(Станува модели.)

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Друга важна точка во поставувањето на вистинските прашања е да не му поставувате на детето премногу општи прашања. Кога се поставуваат многу општи прашања, помалите деца можеби нема да знаат од каде да почнат да одговараат на прашањето.

Алма е интровертно дете кое има потешкотии во изразувањето и има ограничувања во комуникацијата и одржувањето врски со своите врстници. Наставничката го следи интересот на Алма и забележува дека Алма гледа кон Мите, кој си игра фарма.

2. Нема одговор.

1. Со што сакаш да си играш Алма?
(Се чека 3-5 секунди.)

3. Сакам да ја играм фарма.
(Станува модел.)

На пример: "Што правеше дома денес?", "Што би сакал да правиш сега?" итн. се општи прашања кои може негативно да влијаат на комуникацијата со детето. Наместо тоа, би било посоодветно да се поставуваат отворени, но не општи прашања за ситуацијата во која се наоѓа детето, односно на одредена тема. Исто така, многу е важно прашањата што му се поставуваат на детето да бидат соодветни на неговото ниво на јазичен развој и разбирливи.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Додека ја следите играта на детето или учествувате во активностата, можете да прашате: „Бебето е уморно, што да правам?“. Потоа, почекајте 3-5 секунди за реакцијата на детето. Доколку нема одговор, коментирајте соодветно: „Еве лулка“. Можете да го искористите ова за да му дадете на детето поим за одговорот. Ако детето сè уште не одговори, велите: „Да го ставам моето бебе во лулката да спие“. На овој начин, вие се однесувате како модел. Ако детето одговори точно (на пр.со „Спие“), кажете: „Да, ајде да го ставам бебето да спие“, со што како модел го проширувате одговорот.

3. ВРЕМЕНСКО ОДЛОЖУВАЊЕ

Комуникацијата е размена на пораки помеѓу две или повеќе лица. Кога едно лице испраќа порака, другото лице слуша и дава повратна информација. Потоа, лицето кое ја испратило пораката дава повратна информација за оваа нова порака, доколку е потребно, и овој процес продолжува на двонасочен начин. Комуникацијата значи не само да одговорите на барањата или прашањата, туку и да можете сами да започнете комуникација кога е потребно. Затоа, една од најважните цели во унапредувањето на комуникациските вештини на детето е тоа да може самостојно да комуницира или да започне интеракција. Постапката временско одложување е природна стратегија за поддршка на учеството на детето во комуникација и интеракција што му овозможува да иницира вербална комуникација.

Петар е дете со ограничувања во учество во комуникација. Тој ги изразува своите желби со гестукулации, изрази на лицето или знаци. Наставничката чека во аголот кај играчките Петар да одговори и да започне да комуницира со неа. Петар сака да си игра со автомобили и гледа во автомобилот во аголот. Кога Петар ќе се сврти и ќе ја погледне наставничката, таа за Петар станува модел кој одговара на неговото ниво на јазичен развој.

Стратегии и техники на поучување во природна средина

При спроведувањето на стратегијата временско одложување, се очекува детето да покаже реакција за да започне интеракција или да комуницира без да добива никакви навестувања или помош. Ако се потсетиме дека комуникацијата е двонасочен процес, многу е важно детето не само да реагира на обидите за комуникација на другите лица или да ги земе како модел, туку и тоа самото да може самостојно да иницира комуникација. Главната поента што треба да се земе предвид овде е дека комуникациските вештини што се очекуваат од детето за тоа да започне комуникација треба да одговараат на нивото на јазичниот развој на детето. Од некои деца може да се очекува да комуницираат преку контакт со очи или покажување со прст, додека од други може да се очекува да комуницираат вербално и вербално да го изразат тоа што го сакаат. Со други зборови, не е неопходно детето да даде вербален одговор. На пример, ако детето прво гледа во вас, потоа погледне во некоја играчка или јадење, а потоа повторно во вас, може да се смета за иницијација на комуникација. Во овој пример, јасно е дека детето сака одредена играчка или јадење и почнува да комуницира со вас. Се разбира, крајната цел што треба да се постигне е детето да ги изрази своите желби со користење реченици и да иницира комуникација, но, додека не се случи тоа, препорачливо е да се продолжи чекор по чекор во согласност со нивото на детето. Затоа, кога детето ќе иницира комуникација, треба да го поддржите неговиот лингвистички развој со стратегиите кои ви ги презентираме досега. Слика 3 прикажува пример за дијалог со користење на временско одложување.

Тони е дете кое има комуникациски вештини на ниво на еден збор. Наставникот го набљудува Тони, кој се мачи да ја отвори вратата и со своето тело, со гестови и изрази на лицето покажува дека чека наставникот да почне комуникација. Кога Тони иницира интеракција, наставникот го проширува одговорот и делува како модел за Тони.

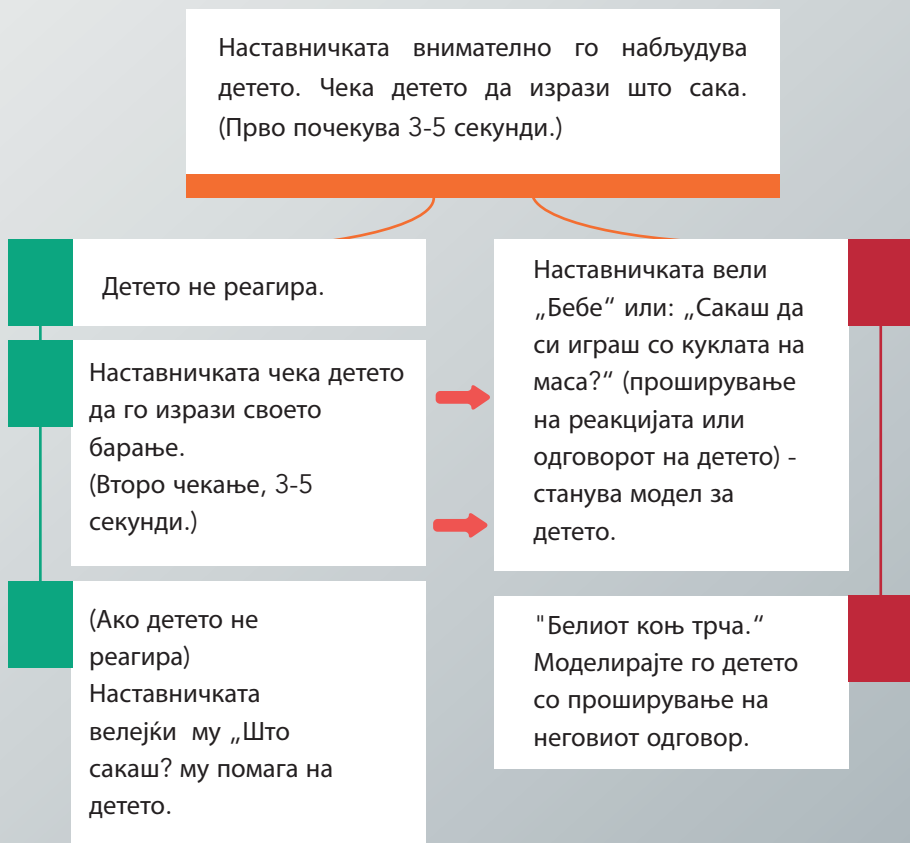

Да објасниме со друг пример...

Денис е дете кое може да ги изрази своите желби на ниво на еден збор (вода, храна, тоалет, играчки итн.). Наставничката не му става храна во чинијата за време на оброкот - ја користи стратегијата на нецелосност од стратегиите за уредувањето на околината, за да му дозволи на Денис да започне комуникација. Денис, со тоа што ќе воспостави контакт со очите со наставничката и ќе каже „Јаде“, ја започнал комуникацијата. Наставничката вели: „Немам храна“, значи таа го проширува исказот и се става во улога на јазичен модел за Денис соодветен да го поддржи во започнување на комуникација.

Спроведувањето на стратегијата временско одложување е прикажано на дијаграмот подолу:

Слика 2. Пример дијалог за Стратегијата на процедурата за временско одложување

4. ПОТТИК

Поттикот претставува помош која му се нуди на детето за попрецизно, поцелосно или посамостојно да изведе некоја вештина. Природните (физички) ситуации, опкружувањето и луѓето во нашите животи се стимули кои го водат нашето однесување нудејќи природни поттици. Со други зборови, овие ситуации, средини и луѓе ни даваат природен поттик за однесувањето или вештините што треба да ги покажеме. На пример, физичките услови во кои се наоѓаме (студ, прекумерна топлина, бучава, темнина или светлина, итн.) можат да го насочат нашето однесување како природни поттици. Слично на тоа, околината или места на кои се наоѓаме, како што се банка, училишница, ресторан и дом, нудат природни информации (индиции) за тоа како треба да се однесуваме. Така, на пример, додека домашното опкружување нè поттикнува да разговараме удобно и лежерно, средината на службен состанок дава поттик да бидеме тивки. Луѓето, исто така, можат да му дадат природен поттик на нашето однесување. На пример, кога наставникот им дава инструкции на учениците, треба да се сфати дека, на пример, треба да одговорот на некои работни задачи.

Децата со типичен развој ги перцепираат горенаведените природни поттици спонтано (во зависност од набљудувањата и искуствата) и покажуваат вештини и однесувања во согласност со овие поттици. Но, некои деца може да имаат потешкотии да одговорат на природните поттици за време на овие процеси. Тие можеби не ги забележуваат природните поттици или можеби немаат вештини и однесувања да го прават она што го прават другите и покрај природните поттици. На овие деца им е потребна поддршка (помош) за да ги изведат соодветните вештини или однесувања. Затоа, важно наставниците да ги знаат брзите техники кои можат да ги користат во нивните училишници за да им овозможат на децата да ги изведат потребните вештини или однесувања. Важно е да се запамети дека поттиците се „привремена поддршка“. Како што детето учи самостојно да ја изведува вештината, од суштинско значење е поттиците постепено да се намалуваат, а потоа и целосно да се елиминираат.

Постојат четири основни однесувања или ситуации кои укажуваат на тоа дека на детето му треба поттик:

01

1. Кога детето не може да го направи она што можат неговите врсници: На пример, за разлика од нејзините врсници кои можат да бојат во рамките на определени ограничени области, Ана, и покрај многуте обиди, има потешкотија да го држи моливот или боичката во рака. Тоа покажува дека ѝ е потребна помош со оваа вештина.

02

2. Ако детето покаже однесување или вештина во погрешно време и погрешна ситуација: На пример, фактот што Коста сака да излезе од училиницата додека неговите врсници ги следат упатствата на наставникот во врска со активноста која ја прават, покажува дека на Коста му треба помош во разбирањето, односно следењето на упатства.

03

3. Кога детето понекогаш покажува некое однесување или вештина, а друг пат не успева да го стори тоа: На пример, Петар, кој дома си игра со својот брат, во градинка сака да си игра сам или да биде со воспитувачката наместо да се игра со децата од неговата група, што покажува дека на Петар му треба помош да се приклучи на играта на децата од групата.

04

4. Кога детето повторува несоодветно однесување: На пример, Маја, која сè уште не може вербално да се изрази, често се фрла на подот за да го добие она што го сака и почнува да плаче. Ова укажува дека и е потребна помош за адекватно да ги изрази своите желби.

ВИДОВИ НА ПОТТИК

Како што може да се види на сликата која следи, генерално постојат четири типа на поттик: физички поттик, модел, вербален поттик и невербален поттик. Тие се детално објаснети на следните страници.

Физички
ПОТТИК

1

Модел

2

Вербален поттик

3

Невербален
ПОТТИК

4

1. Физички поттик

Физичкиот поттик е првиот тип на поттик и ја претставува техниката на давање поттик во нејзината најинтензивна форма. Физички поттик имаме кога возрасното лице физички му помага (со рака или тело) на детето додека детето прави нешто. Со други зборови, физичкиот поттик е процес во кој на детето му се дава физичка помош и паралелно се опишува што е она што се прави, за да се поттикне изведбата на вештината или однесувањето што се очекува од детето.

Ја отворам
вратата. Ја отварам...

Стратегии и техники на поучување во природна средина

Целта на физичкиот поттик е да му овозможи на детето да стекне или демонстрира определена вештина. Долгорочно, сепак, главната цел е детето да ја развие способноста за независно изведување на таа вештина. Поради тоа, штом детето ќе започне да ја изведува, физичкиот поттик треба постепено да се намалува и на крајот целосно да се прекине.

Физичкиот поттик во суштина се состои од три фази: целосен физички поттик, делумен физички поттик и мал физички поттик (физички поттик со низок интензитет). Така, со напредокот, поттикот се намалува од „целосен“ во „делумен“ до „мал“:

1а). Целосен физички поттик

Целосниот физички поттик претставува помош понудена од возрасното лице во форма на насочување или контролирање на движењата на детето со рацете или телото за да може детето да ја изведе посакуваната вештина. Може да се користи во случаи кога детето не е во можност да ја изврши конкретната вештина самостојно и без помош од возрасен.

Во овој вид на помош, од возрасното лице се очекува да му објасни на детето што прави, притоа обезбедувајќи директна и физичка поддршка за вештината што детето треба да ја направи. На пример, ако детето посегнува по кваката за да излезе од училницата но не може да ја отвори, наставникот вели: „Да ја отвориме вратата.“ и му дозволува на детето да ја отвори вратата држејќи ја сопствената рака над раката на детето.

Ајде да ја
отвориме
нашата врата....

16. Делумен физички поттик

Целосниот физички поттик постепено треба се намалува со цел да се развие посакуваната вештина кај детето до точка каде што тоа може да ја изведува самостојно. Односно, поттикот се претвора од целосен физички поттик во делумен. При делумното физичко поттикнување, како и во претходно опишаното целосното физичко поттикнување, возрасното лице не му нуди целосна поддршка на детето додека ја изведува вештината.

Со други зборови, во делумното поттикнување, возрасното лице му дава на детето поголема одговорност за извршување на определената вештина отколку во процесот на давање целосен физички поттик. Така, делумниот физички поттик претставува помош која му се нуди на детето, на пример со допирање на одреден дел од телото на детето, за да му помогне на детето да ја изврши целната вештина понезависно.

Делумна физичка стимулација може да му се понуди на детето со делумно допирање или водење на одреден дел од телото. Во областа на ракување со алат, на пример, на детето може да му дадеме делумен физички поттик со тоа што ќе го му водиме зглобот или раката или нежно ќе му ја туркаме или повлекуваме раката. Во исто време, му кажуваме на детето што прави. На пример, ако детето посегне по кваката за да излезе од собата, но не може да ја отвори, возрасното лице објаснува: „Ја отвораме вратата“ или „И сега ја отворивме“, дозволувајќи му на детето да ја отвори вратата придржувајќи го за зглобот, во смисла на делумна физичка поддршка.

Ја отвораме
вратата...
Ја отвораме...

1в. Физички поттик со низок интензитет

Поттикот постепено се намалува така што детето, кое почнува да се стекнува со целната вештина преку делумен физички поттик, може самостојно да ја изведува оваа вештина. Така, овој пат поттикот е сменет од делумен физички во мал физички поттик, односно физички поттик со слаб интензитет. Во овој процес, одговорноста која му се дава на детето да ја изврши соодветната вештина е поголема од претходно кога се применуваше делумен физички поттик. Целта е да му се даде можност на детето самостојно да го прави она што треба.

Во овој контекст, „низок“ интензитет на поттик значи следење на движењата на детето на координиран начин, без да се допира детето. Ниското ниво на физичка поддршка, односно поттик, може да се продолжи се додека на детето повеќе не му е потребен физички поттик за да изведе некоја вештина. Така, кога возрасните лица ќе одлучат дека на детето не му е потребен делумен физички поттик, треба да бидат присутни и координирано да ги имитираат или набљудуваат движењата на детето (како нивната рака да е на раката на детето). Во меѓувреме, му кажуваат на детето што прави во тој момент.

Пример за физички поттик со низок интензитет имаме кога детето оди до вратата за да ја напушти училницата, а возрасното лице ја протега раката до вратата со него и координирано го имитира или го набљудува движењето за отворање на вратата (како неговата рака да е на раката на детето).

Да, ја отвораш вратата...
Многу добро ја отвори...

2. Поттик преку модел

Давањето на поттик преку модел значи дека возрасните лица го покажуваат она што детето сака да направи или вербално го изразуваат она што детето сака да го каже. Бидејќи во основата на учењето претежно се наоѓаат набљудувањето и слушањето, односно имитирање на модел, техниката на поттик преку модел му дава на детето можност да го имитира или да го повторува она што возрасните го прават или го кажуваат.

Можеме да ги научиме децата да ги врзуваат
цевлите преку давање модел.

Во меѓувреме, можеме да ги опишеме
фазите на врзување цевли.

Постојат два вида
техники на
поттикнување
преку модел:

01

Поттик преку
целосен модел

02

Поттик преку
делумен
модел

2а. Поттик преку целосен моделцелосен модел

Целосен модел имаме кога возрасното лице ќе му ја покаже бараната вештина или однесување на детето со тоа што целосно ќе ги изведе или точно ќе го каже конкретниот јазичен пример.

При претставувањето на целосниот модел, возрасниот дава модел за детето со целосно извршување на вештината или однесувањето, зборувајќи што се прави во тој момент. Тогаш, на детето му се дава шанса да ја повтори (имитира) самото ситуацијата од моделот. Како и при давањето физички поттик, и овде треба да се опише што се прави. На пример, едно дете има соодветно учество во мобилноста, но не знае да си ги мие рацете со сапун. Со овој тип на поттик, возрасното лице му демонстрира на детето како да ги мие рацете со сапун, велејќи, на пример: „Ги мијам рацете со вода, сега го ставам сапунот на рацете и тријам, мијам и меѓу прстите“. Ако на детето му е потребна физичка поддршка (целосна или делумна) во која било фаза од примената на оваа техника, можно да се користи и модел и физички поттик.

Ја вклучив водата. Ооо
многу е жешка. Ја изладив водата.
Ги намокрив рацете.
Го ставив сапунот.
Ги тријам рацете и сега
ги мијам...

26. Поттик преку делумен модел

Поттикнувањето преку давање делумен модел имаме кога возрасното лице на детето му покажува или му објаснува дел од посакуваното однесување или вештина.

Кај децата на кои не им треба модел за сите релевантни вештини, можеби ќе е потребно да се дејствува како модел во некои чекори. Ова делумно давање на модел вклучува, на пример, покажување на специфичните фази или чекорите на вештините или однесувањата за кои станува збор, во зависност од потребите на детето, земајќи ги предвид вештините или однесувањата фаза по фаза или чекор по чекор. Во овој тип на поттик, возрасните стануваат модели за детето изведувајќи само дел од посакуваната вештина или однесување и вербално објаснувајќи што прават. На пример, на детето кое треба да ги собере играчките по играњето, возрасната личност може да му каже: „Сега ќе ја земам кутијата и ќе ги соберам внатре играчките“ и да ја стави празната кутија за играчки пред детето.

3. Вербален ПОТТИК

Постојат два
вида на вербален
поттик:

Вербалниот поттик е
помошта што вербално
му ја давате на детето во
врска со однесувањето
или вештините кои детето
сака да ги постигне или
кои вие сакате тоа да ги
усвои.

01

Директен
вербален
поттик

02

Индиректен
вербален
поттик

За. Директен вербален поттик

Со директен вербален поттик на детето му се дава конкретна инструкција како да изведе одредена вештина. При тоа, јасно му се објаснува што треба да прави и се чека неговата реакцијата. На пример, директни вербални барања се: „Отвори ја вратата.“, „Земи ја играчката.“, „Стави ги коцките во кутијата.“, „Земи ја лажицата.“ итн.

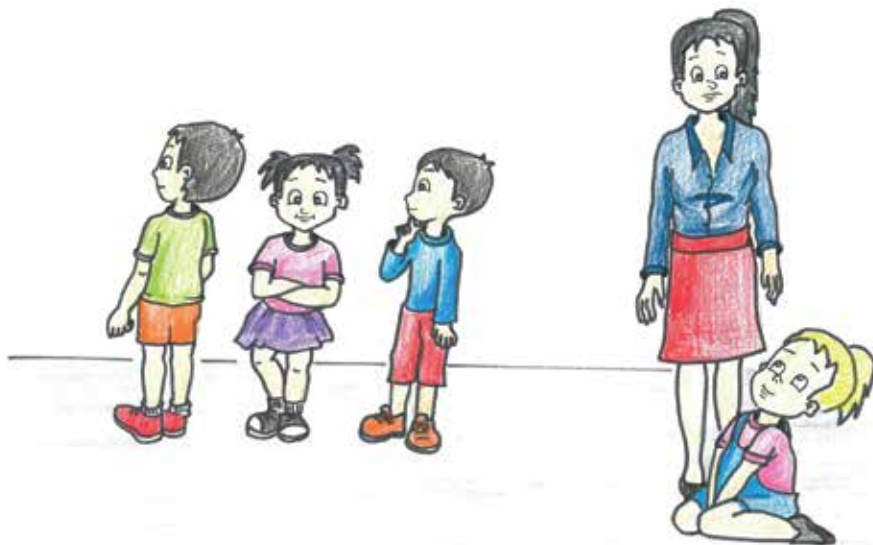
36. Индиректен вербален поттик

Под индиректен вербален поттик се подразбира давање на детето имплицитна помош во однос на однесувањето или вештината кои се очекува од него да ги усвои. Значи, на детето не му се кажува експлицитно што да прави, туку индиректно му се кажува или на друг начин му се дава упатство што да прави. На пример, наместо да му кажете на детето „Извади си ги тетратката и книгата“, велиме „Дали сите се подготвени за час?“ , што претставува индиректен вербален поттик за подготвување на тетратката и книгата. Или пак, изјавата: „Ајше, ти си прекрасна, ги извади тетратката и книгата и подготвена си за лекцијата.“ претставува индиректен вербален поттик за другите деца во групата/одделението кои сè уште не го направиле тоа (не го покажале соодветното однесување).

4. Невербален поттик

Невербалното поттикнување се јавува кога возрасното лице му помага на детето без вербално да му каже што да прави или да каже. Невербалните знаци вклучуваат гестикулација, погледи и изрази на лицето што ги разбираат и возрасните и децата. На пример, наставничката ја вперува главата или очите кон ученикот кој вика во училницата, му го покажува столчето на ученикот кој стои (а треба да седне), го привлекува вниманието на детето на некој предмет, играчка или активност покажувајќи ги со прст.

4а. Гестикулации, мимики и погледи

Гестовите, изразите на лицето и погледите можат да се сфатат како збир од движењата кои возрасните лица ги прават со дланката, раката или главата за да му дадат невербален поттик на детето. Со други зборови, станува збор за (намерна) употреба на движењата на веѓите, очите, устата или лицето од страна на возрасните за да се обезбеди невербален поттик за некое однесување или ситуација.

На пример, наставникот со погледот и движењата на лицето го поттикнува неговиот ученик да искаже барање.

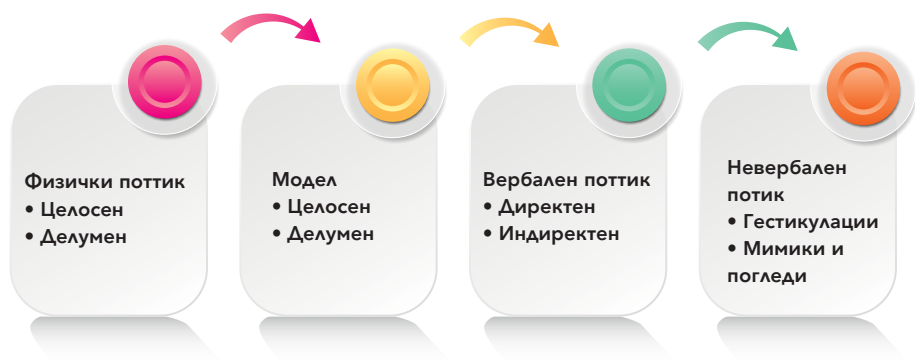

ВИДОВИ НА ДАВАЊЕ ПОТТИК

Досега зборувавме за давање физички поттик, поттик преку модел, вербален и невербален поттик. Овие видови на поттик можат да се користат на различни начини во зависност од карактеристиките на детето и концептот, како и вештината или однесувањето кои треба да се научат. Општо земено, поттикот може да се движи „од висок до низок интензитет“ (од целосен физички до невербален поттик) и „од низок до висок интензитет“ (од невербален до целосен физички поттик).

1. Од највисок до најнизок интензитет

Практиката да се оди од највисоко ниво на поттик до поттик на ниско ниво („од висок до низок интензитет“) започнува со највисокото ниво на помош што му треба на детето за правилно да ја изведе потребната вештина. Како што детето со текот на времето ја стекнува вештината, поттикот постепено се намалува и целта е детето да може самостојно да ја изведува вештината.

Слика 3. Приказ на начинот на давање на поттик од највисоко до најнизок

Да објасниме со друг пример...

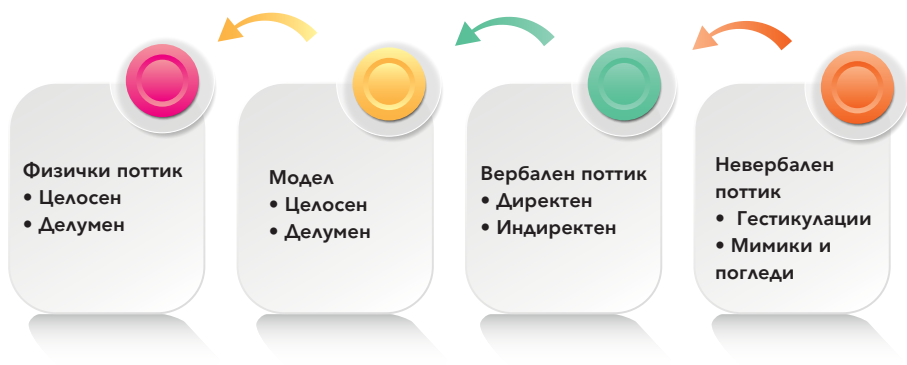
Наставникот сака да ја подобри мобилноста на Ана во однос на нејзините фини моторни вештини. Стратегиите на уредување на опкружувањето, како што се давање вода во затворено шише, чување на боички во просирна тегла и држење на чешмата затворена при миењето на раце, создадоа можности Ана да ги користи своите фини моторни вештини (учество во мобилноста). Овие уредувања се во насока на поддршка на фините моторни вештини на Ана, но и во насока на нејзиното изразување на желби, иницирање комуникација и користење зборови како „Отвори“, „Дај“, „Отвори ја кутијата“, „Вклучи ја славината“, „Дај (ми) вода“, „Дај (ми) пенкало“. Во оваа пригода, наставникот најпрво помага на Ана да ја отвори стаклената тегла со боички, пластичното шише и славината ставајќи ја својата рака на нејзината за давање целосен физички поттик. По некое време (кое варира во зависност од развојот на детето), кога наставникот забележува дека нејзиното учество во мобилноста се развива со целосната поддршка (целосен поттик), постепено го намалува поттикот од целосен на делумен (со лесно допирање на зглобот на Ана). По некое време, дава целосен модел (ја отвора стаклената тегла и пластичното шише и покажува како се пушта чешмата), за да потоа, по некое време понуди директен вербален поттик („Отвори го капакот на теглата“, „Отвори го пластичното шише“, „Пушти ја чешмата“ итн.) и, по определено време, нуди индиректен вербален поттик (затворена тегла или пластично шише). Додека теглата или пластичното шише се затворени, односно додека стои пред чешмата со Ана, наставничката ја прашува Ана „Што да правиме?“ и дава можност на Ана сама да ја изведе вештината. Повторно, по одреден временски период, како финална фаза, Алина почна сама да ги изведува овие вештини.

ЗАБЕЛЕШКА: Во процесот на поддршка, не е секогаш потребно да се имплементираат сите фази (целосно/делумно физичко поттикнување, целосен/делумен модел директно/индиректно вербално поттикнување, невербално поттикнување) една по друга. Во горниот пример, наставникот може да ги поддржи вештините на Алина со целосно физичко, делумно физичко и индиректно вербално поттикнување без потреба од техниката модел.

2. Од најнизок до највисок интензитет

Користењето на поттик според принципот од најниско до највисоко (потребно) ниво на поддршка значи дека барањата се зголемуваат од „ниско“ до повисоко ниво. Ако детето не реагира соодветно на природниот поттик, поттикнувањето може да се зголемува (од невербален до физички поттик) за да му се овозможи на детето самостојно да ја заврши задачата, односно да ја усвои вештината. Со други зборови, интензитетот на поттикнувањето на детето се зголемува сè додека детето не ја изврши правилно задачата/вештината. Потоа, со текот на времето, нивото на поттикнување повторно се намалува. Оваа практика продолжува додека детето самостојно не ја изврши задачата или вештина за која станува збор. Потоа, давањето поттик треба целосно да се прекине.

Слика 4 го претставува пристапот од колку што е можно пониско до колку што е потребно високо ниво на поттик.

Слика 4. Употреба од пристапот од најниско до највисоко потребно ниво на ПОТТИК

Користењето на стратегијата од ниско до повисоко ниво на поттик е неопходен процес во одредувањето на нивото на поддршка за детето со која треба да се започне. Со други зборови, освен ако не се знае кое ниво на помош првично може да му се понуди на детето и на кое ниво детето може да ја изведе бараната вештина, соодветното ниво на поттик се определува започнувајќи со најмалиот можен поттик.

Да објасниме со друг пример...

.....

Наместо поучувањето да го започне давајќи ѝ целосен физички поттик на Ана, учителката може да користи различни нивоа на поттик, одејќи од најниско кон повисоко (според потребите). Овој пристап може да заштеди време затоа што ако детето веќе може да ја изведе вештината со индиректно вербално поттикнување, користењето на целосен физички поттик непотребно би го продолжило процесот. Затоа, важно е да се одреди нивото на детето, односно нивото на помош кое му е потребно, за да може што поскоро да ја изведе посакуваната вештина. Во овој контекст, за време на уредувањето на околината, на пример, користењето на просирна тегла со боички, пластично шише со вода и затворена чешма, наставникот најпрво ѝ дава невербален поттик на Ана (гестикулации и изрази на лицето, како да вели: „Што треба да направиш?“). Кога добива погрешен одговор или не добива одговор, таа на Ана ѝ дава директен вербален поттик: „Отвори“, „Отвори ја вратата“, „Отвори ја теглата“, „Отвори го шишето“, „Вклучи ја чешмата.“ итн.. Потоа, кога добива погрешен одговор или останува без одговор, ѝ покажува на Ана како да ги отвори теглата и шишето и да ја пушти чешмата, односно ѝ дава поттик како модел. Гледајќи дека Ана не може сама да ги отвори предметите, наставничката прво ја поддржува Ана со делумен физички поттик, а кога гледа дека ѝ е потребна поголема помош во оваа фаза, ја става својата рака на раката на Ана и ѝ дава целосен физички поттик.

КОЈА СТРАТЕГИЈА КОГА ТРЕБА ДА СЕ КОРИСТИ?

Постојат два основни принципи за избор на вистинската стратегија:

1. Поддршка на природните јазични вештини:

- Доколку детето не го знае точниот одговор, би било соодветно да се користи стратегијата „да се биде модел без да се очекува одговор“. На пример, ако детето не го знае името на предметот или играчката со која си игра, возрасниот може да го даде името на предметот или играчката за детето да го повтори.
- Кога одговорот на детето е неразбирлив или слабо прилагоден за донесување одлука, можеби е соодветно да се користи стратегијата „менд-модел“ со спроведување на процедурата на модел.

2. Адаптација на нивото кое му е потребно на детето во процесот на поддршка:

- Стратегијата на модел без да се очекува одговор на детето му нуди најкорисна поддршка.
- Стратегијата на менд-модел на детето му нуди умерена поддршка. Оваа стратегија може да користи директни прашања со или без понудени опции, во зависност од нивото на детето.
- На почетокот на стратегијата временско одложување нема поддршка.

ΛΙΤΕΡΑΤΥΡΑ

- Bricker, D., Pretti-Frontczak, K., & McComas, N. (1998). *An activity-based approach to early intervention*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Diken, İ. H. (2012). Erken çocukluk döneminde doğal ortamlarda öğretim. *Örnek olaylarla ve resimlerle zenginleştirilmiş anne-baba ve uzman/egitimci el kitabı* (3. Baskı). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Fey, M. E. (1986). *Language intervention with young children*. Austin, TX: Pro-Ed Co.
- Kuder, J. S. (1997). *Teaching students with language and communication disabilities*. USA: Allyn and Bacon.
- McCauley, R., & Fey, M. (2006). *Treatment of language disorders in children*. Baltimore: P. H. Brookes Pub.
- McCormick, L. & Schiefelbusch, R. L. (1990). *Early language intervention: An introduction*. Columbus, OH: Merrill Publishing Company.
- Owens, R. E. (1999). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention*. Neadham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- SPIES PROJECT (2010). <http://www.spiesforparents.cpd.usu.edu/Start.htm> adresinden 03.10.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Wilcox, M. J., Brown, J. C., Bacon, C. K., Greer, D.C., & Cruz, B. (2001). *Infant child research programs-student clinician handbook*. Tepme-AZ: Arizona State University Pub.

БЕЛЕШКИ

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Project Naturalistic Teaching
www.naturalisticteaching.com